

УДК 811.161.2'373.232

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-20>

Ірина ІЛЬЧЕНКО,

orcid.org/0000-0003-0454-1106

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Запорізького національного університету

(Запоріжжя, Україна) *irynailchenko2017@gmail.com*

Настасія ТКАЧЕНКО,

orcid.org/0000-0001-6492-9167

аспірантка кафедри української мови

Запорізького національного університету

(Запоріжжя, Україна) *nastyi14@ukr.net*

ЕТНОПСИХОЛІНГВІСТИЧНА ОСНОВА НАДВЕЛИКОЛУЗЬКИХ ПРІЗВИЩ

Метою статті є етнопсихолінгвістичний аналіз прізвищ Запорізького краю.

Дослідження виконано за допомогою загальнонаукових та конкретнаукових методів. Основними методами обрано описовий (структурний), «польове дослідження» (інтерв'ю, усне опитування), а також елементи психота соціолінгвістичних методів, які полягають в обробці і аналізі мовних явищ, що ми отримали від інформаторів під час асоціативного експерименту.

Етнопсихолінгвістичний аналіз показав, що на активне побутування в українському антропоніміконі колоритних прізвищ гумористичного характеру мала вплив історія становлення Запорізького краю, саме Надвеликолужжя. З'ясовано, що для української антропонімії характерне збереження досить значної кількості композитів у ролі родових прізвищ, які утворюють специфічну групу. Вияснено, що значна група антропонімів представлена козацькими прізвищами, які свідчать про веселу вдачу його носія, що проявляється у комунікативній спроможності української нації, а також особливо підкреслюється здатність українців жартувати над собою. Антропонімічна практика запорозьких козаків є показовою в соціо- і психолінгвістичному плані.

Обґрунтовано важливість етнопсихолінгвістичного аналізу прізвищ для отримання інформації країнознавчого, культурологічного, історичного, етнологічного та етнографічного характеру. Унаслідок аналізу особливостей внутрішньої мотивації прізвищ надвеликолужського регіону виявлено зв'язок походження власних імен з конкретними історичними подіями, культурними традиціями, національними особливостями, здатністю оцінювати і характеризувати власні переваги та недоліки. Встановлено, що лексичною базою прізвищ надвеликолужського регіону виступають різноманітні групи онімів та апелятивів, які притаманні усій українській прізвищевій системі. Наголошено на потребі створення нових підходів для етнопсихолінгвістичного дослідження антропонімів.

Ключові слова: антропонім, антропонімія, гумор, етнопсихолінгвістика, лінгвокультура, прізвище, психолінгвістика.

Iryna ILCHENKO,

orcid.org/0000-0003-0454-1106

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian

Zaporizhzhya National University

(Zaporizhzhya, Ukraine) *irynailchenko2017@gmail.com*

Nastasiia TKACHENKO,

orcid.org/0000-0001-6492-9167

PhD student at the Department of Ukrainian

Zaporizhzhya National University

(Zaporizhzhya, Ukraine) *nastyi14@ukr.net*

ETHNOPSYCHOLINGUISTICS BOUND MORPHEMES OF NADVELYKOLUZHIA SURNAMES

The aim of the article is to carry out the ethnopsycholinguistic analysis of surnames in Zaporizhzhya area. The study is performed with the implementation of the both general and specific sci-methods. The basic sci-methods are: a descriptive

research method, a field research (an interview, a focus groups) as well as the elements of psycho- and sociolinguistic methods processing and analyzing the linguistic phenomena obtained from the respondents of the associative experiment.

The ethnopsycholinguistic analysis revealed the humorous nature in a great number of the sound surnames in the Ukrainian anthroponomy emerged under the influence of history of Zaporizhzhia area, especially Nadvelykoluzhia. We have found that Ukrainian anthroponomy includes a lot of composites sustaining family names. All these composites form a specific group. We have found that the considerate group of anthroponyms is derived from the Cossacks' surnames emphasizing their features of being cheerful and easy-going ones, which maintains communicative ability of the Ukrainian nation and emphasizes the ability of the Ukrainian people to joke at themselves. Anthroponymic method of Zaporizhzhia Cossacks is very sound in psycho- and sociolinguistic aspects.

We have proved the importance of the ethnopsycholinguistic analysis of surnames revealing the information about local area, culture, history, ethnology and ethnography. Due to the analysis of the particularities of internal motivation of the surnames of Nadvelykoluzhia area we have found the relation between derivation of proper names and the exact historical events, cultural traditions, national particularities and the ability to evaluate and describe own advantages and disadvantages. We have established that the lexical background for the surnames of Nadvelykoluzhia area is various groups of names and appellatives, and this is true for the whole Ukrainian surname system and the we are admitting in the requirement to creating new approaches to ethnopsycholinguistic analysis of the anthroponyms.

Key words: santhroponym, anthroponomy, humor, ethnopsycholinguistics, linguistic culture, psycholinguistics.

Постановка проблеми. Вивченню регіональної антропонімії останнім часом приділяється значна увага. Дослідження антропонімії Надвеликолузжя були започатковані В. А. Чабаненком («Прізвиська в системі експресивних засобів народнорозмовної мови (на матеріалі говірок Запорізької та Дніпропетровської областей)», «Прізвиська Нижньої Наддніпряниці») та І. Д. Сухомлином («Діалектно-територіальна лексика як джерело творення українських прізвищ Середньої Наддніпряниці», «Походження українських прізвищ у говорах Середньої Наддніпряниці», «Антропонімія Нижнього Дніпра і деякі питання заселення степової України»).

Згодом ці ідеї знайшли своє відображення у роботах його послідовників: В. О. Горпинич «Прізвиська Середньої Наддніпряниці», І. А. Корнієнко «До питання про виникнення антропонімів Наддніпряниці», Ю. Б. Бабій «Прізвиська сучасної Середньої Наддніпряниці», «Історія вивчення прізвищ Середньої Наддніпряниці», І. І. Ільченко «Антропонімія Нижньої Наддніпряниці в її історичному розвитку (Надвеликолузький регіон)», «Тюркомовні елементи антропонімії Нижньої Наддніпряниці», «Українсько-болгарські взаємозв'язки в антропонімії Надвеликолузжя».

Особові назви народного походження – це утворення лінгвогеографічні, що виникають у послідовній і суворій відповідності до закономірностей розвитку усного мовлення на певній місцевості, в населеному пункті і в тісному зв'язку з мовноетнічними особливостями говіркового масиву.

Аналіз досліджень. На сьогодні антропонімічний простір активно вивчається в антропоцентричному аспекті багатьма дослідниками з етно-, психо-, соціо- та прагмалінгвістики. Зна-

чимо, що психолінгвістичний аспект антропонімів досліджували як українські (Федотова, 2008; Рибалка, 2019; Бардіна, 2016; Брайченко, 2017), так і зарубіжні вчені (Nakimovna, 2021; Reszegi, 2020). Проте українські лінгвісти досліджують власні імена, не торкаючись лінгвокогнітивних аспектів конотативного компоненту антропонімікону, який, звичайно, є значним у аспекті вербалізації різноманітних ознак-оцінок людини (Яроцька, 2018: 111).

Окрім психолінгвістичних досліджень із питань семантичної та граматичної категоризації, вивчення власних імен також є дуже корисним для ономастики, оскільки знання, отримані таким чином, можуть бути інформативними щодо функціонування власних імен, а також полегшують вирішувати проблеми, що стосуються генезису категорії власних назв (Reszegi, 2020: 25). На жаль, етнопсихолінгвістичні особливості прізвищ досі не вивчені на достатньому рівні. Зокрема ще не були об'єктом дослідження в етнопсихолінгвістичному плані прізвища надвеликолузького регіону. Тому актуальність статті визначається відсутністю праць, присвячених етнопсихолінгвістичним особливостям прізвищ Надвеликолузжя.

Мета статті – здійснити етнопсихолінгвістичний аналіз прізвищ Запорізького краю. Матеріалом дослідження є Реєстр Війська Запорозького 1649 року, «История города Александровска Екатеринославской губернии, в связи с историей возникновения крепостей Днепровской линии 1770–1806 гг.» (Новицкий, 1905), «Малороссийские исторические песни, собранные в Екатеринославщине 1874–1903 гг.» (Новицкий, 1908), «Материалы для истории запорожских казаков (Из запорожского Сечевого архива 1770–1771 гг.)» (Новицкий, 1909), а також польові (особисті)

записи, зроблені в місті Запоріжжя та навколишніх населених пунктах (2003–2021 рр.).

Методи дослідження. Основним є описовий (структурний) метод, який дозволяє встановити функціональні, семантичні та словотвірні особливості прізвищ надвеликолузького регіону. Наступним за значимістю є метод «польового дослідження» (інтерв'ю, усне опитування), за допомогою якого ефективно зібрано матеріал. Зарубіжні ономасти визначають наступні напрями аналізу власних назв: гуманістичний та нео-гуманістичний, що беруть початок із праць Платона; архетипний (антропологічний, тотемний), ґрунтований на працях класичного, або епічного, періодів; психологічний, який інтерпретує імена з урахуванням доробку психоаналітиків і психологів; соціологічний, за яким імена віддзеркалюють характерні риси суспільства (Alvarez-Altman, 1987: 225).

Для інтерпретації матеріалу необхідно було застосувати деякі елементи психо- та соціолінгвістичних методів, які полягають в обробці і аналізі мовних явищ, що ми отримали від інформаторів під час експерименту. Погоджуємось із думкою угорської дослідниці, яка зазначає, що етнопсихолінгвістичний аспект в ономастиці вимагає міждисциплінарного підходу, тому до уваги обов'язково беруться результати з різних галузей когнітивної науки (когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики) та соціальних наук (антропології, соціономастики) (Reszegi, 2020: 31).

Використовувалася також методика дослідження, а саме розроблений авторами опитувальник (табл. 1), текст якого був спрямований на з'ясування етнопсихолінгвістичних особливостей прізвищ надвеликолузького регіону.

Таблиця 1

Опитувальник

№ п/п	Запитання	Відповіді
1.	Назва населеного пункту (області, району) (коротка історія населеного пункту).	
2.	Прізвище ім'я та по батькові інформатора.	
3.	Національність.	
4.	Корінний мешканець або чужинець.	
5.	Кількість носіїв прізвища.	
6.	Місцеві (говіркові) особливості вимови та наголосу прізвища.	
7.	Варіанти прізвища в даному населеному пункті.	
8.	Семантика та структура прізвища.	

Учасниками проведеного нами дослідження стали мешканці міста Запоріжжя та навколишніх сел (Бабалабине, Біленьке, Благовіщенка, Веселе, Відрадне, Володимирівка, Володимирське, Григорівка, Гуляйполе, Дніпрельстан, Дружелюбівка, Кам'янка, Комишуваха, Кушугум, Малишівка, Малокатеринівка, Матвіївка, Михайлівка, Нове Запоріжжя, Новоолександрівка, Новооленівка, Осетрівка, Придніпровське, Розівка, Степне, Широке), які дали добровільну згоду на участь в емпіричному дослідженні.

Виклад основного матеріалу. Етнопсихолінгвістична інформація лежить в основі лексичного складу будь-якої мови, адже такий матеріал є відображенням національно-культурної системи уявлень про націю, мова якої є об'єктом вивчення. За допомогою мовного матеріалу можна дізнатися про повсякденне життя, звичаї і традиції, матеріальну культуру, самобутність національного характеру та менталітету; тобто сформулювати повноцінне уявлення про той чи інший народ.

Саме в антропонімах часто прихована важлива інформація, яка демонструє особливості світобачення, світорозуміння та світовідчуття певного етносу. Загальновідомо, що прізвища належать до найбагатших та найавторитетніших джерел вивчення рідного краю, а саме його історії, мови і культури. Власні назви розповідають не лише про культуру, побут, історію кожного народу, а й про період, до якого вони належать, та їх психіку. Антропоніми створювалися протягом століть окремими особами, етносами для називання себе. Власні імена зберігають етнічні, культурно-релігійні уявлення давніх людей, відображають вірування наших предків у минулому в родоплемінний період, а також у культурному, соціальному та соціально-економічному житті (Накімовна, 2021: 77).

Антропонімія надвеликолузького регіону, як і всієї України, формувалася за складних історичних обставин. Територія Надвеликолузжя здавна привертала увагу дослідників складними етногенетичними та міграційними процесами, що на ній відбувалися. Численні племена і народи, які перебували на цій території, незалежно від часового відрізка, залишали свої сліди у матеріальній та духовній культурі, мові, і зокрема ономастиці. Але найбільший розквіт краю починається саме з історією козацтва й Запорозької Січі. У долинах Дніпра та його притоків запорозькі козаки заснували свої поселення. Найбільша кількість козаків селилась у Великому Лузі та на його околицях.

Згодом все це призвело до виникнення у XVIII ст. на території сучасної Запорізької області

нових міст і містечок. То був перший етап заселення надвеликолузького регіону. Другим етапом заселення була офіційна та стихійна колонізація після скасування Січі. Третім етапом – початок ХХ століття, особливо період будівництва Дніпрогесу. Четвертим етапом можна вважати відбудову заводів й фабрик після війни, і п'ятим етапом заселення регіону стає час після перебудови (90-ті роки ХХ ст). Всі ці переселення і зміни в етнічному складі надвеликолузького регіону не могли не вплинути на місцевий ономастикон, зокрема на антропонімію (Ільченко, 2003: 39).

Тому, як бачимо, на активне побутування в українському антропонімії колоритних прізвищ гумористичного характеру мала вплив історія становлення Запорізького краю, саме Надвеликолужжя. Велика кількість прізвищ сучасних надвеликолужців, запорожців успадкована від пращурів, запорозьких козаків, то зрозуміло, що зародження прізвищ відбувалось ще за часів існування Запорозької Січі. Адже саме там з'явилася необхідність в офіційній реєстрації значного числа козаків. Відповідно до звичаїв Запорозької Січі новоприбулому козаку потрібно було отримати нове прізвище, з яким він буде записаний у козацькому реєстрі. Під час вибору нового прізвища січовики мали гарну можливість проявити свій потенціал до жартів та дотепу. Так народжувалися прізвища на зразок: *Задерихвіст, Неїжмак, Непийвода, Нагнибіда, Прудивус, Печибориц, Куйбіда, Цидибрага, Верниголова, Задериголова, Кивайголова, Тулиголова, Крутиголова, Крутивус, Затуливухо, Повійвітер, Убийвовк, Тягнибок, Тягнирядно, Тягнишура, Перейдидорога, Жерибайло, Голиборода, Жниборода, Жуйборода*.

Породженням відчайдушного й розкутого духу запорозького січового товариства є, очевидно, така своєрідна не лише за значенням сполучуваних основ, а й за самим способом творення група прізвищ, що не має аналогів в антропонімії інших слов'янських мов. Для української антропонімії характерне збереження досить значної кількості композитів у ролі родових прізвищ. Складні прізвища утворюють специфічну типову для української антропонімії групу. На обстежуваних територіях вони представлені такими типами:

1. «Іменник + дієслово»: *Бігдай, Бревій, Дубогрій, Конограй, Кустодій, Лиходій, Макосій, Пташкограй, Чорторій, Вітрувій, Жорнокуй, Казнодій, Чародій*;

2. «Спонукальна форма дієслова + іменник»: *Вернигора, Вернидуб, Верниволя, Вернишапка, Давигора, Звенигора, Зірвиголова, Копайгора, Обійдигора, Підопригора, Святигора, Шумигора,*

Вирвизуб, Вернизуб, Витринос, Дерибас, Дериведмідь, Деригус, Дериземля, Дериніс, Деришапка, Дерипаска, Давибаран;

3. «Числівник + іменник»: *Семіусь, Семряк, Сороколат, Трегуб, Тригубь, Семидвин*;

4. «Прислівник + спонукальна форма дієслова»: *Дармограй, Доброграй, Пустовій, Слабогрій, Суховій, Твердостій, Швидкосій, Чорнограй, Чудограй, Чорнобрий*;

5. «Займенник + спонукальна форма дієслова»: *Самодай, Самограй, Самосій, Самогрій, Самодригай, Самодій*;

6. «Префікс *не* + спонукальна форма дієслова + іменник»: *Негнибіда, Недайбога, Непийвода, Нелийвода, Неїжкаша, Непийтиво, Нечуйвітер, Неварикаша, Недайкаша, Нездійминога, Неїжбориц, Несвятитаска*. Такі прізвища актуалізують концепт «заперечення», який виражений часткою «не»;

7. «Префікс *пере-* + спонукальна форма дієслова або іменник: *Передерій, Перебийніс, Перекопай, Перекоти*.

Безперечно, історія формування надвеликолузької антропонімії не може розглядатися без належного врахування тих факторів взаємовпливу і взаємозв'язку, які мали місце в минулому і які виразно виявляються в синхронному їх розвитку насамперед із сусідніми діалектно-ономастичними ареалами.

Козацька мовотворчість в галузі антропонімії заслуговує спеціальної уваги. Можна з впевненістю стверджувати, що вона відіграла провідну роль у становленні системи українських прізвищ та в набутті цією системою яскраво виражених національних своєрідностей. Антропонімічна практика запорозьких козаків є показовою в соціо-і психолінгвістичному плані.

Значна група антропонімів представлена козацькими прізвищами, які свідчать про веселу вдачу його носія, що проявляється у комунікативній спроможності української нації, а також особливо підкреслюється наша здатність жартувати над собою (самоіронія): *Передерихвіст, Свербивус, Болибок, Задуйвітер, Покинйчерета, Стриживус, Котигорошко, Корибут, Рубайніс, Мочигуба, Цидибрага, Безитанько, Вирвихвіст, Вухоляп, Забігайло, Загинайло, Закривидорога*.

Зазначимо, що ментальною рисою українців є можливість демонструвати як позитивні риси, так і негативні, образливі та навіть принизливі, проте все це подається по-доброму в гумористичному плані. Цю своєрідну рису українського національного характеру навіть виокремлюють у етнопсихолінгвістичних дослідженнях спеціалісти з поданої галузі.

Прізвищам козацького походження належить важливе місце в українській лінгвокультурі. Такі антропоніми наділені яскравим мотивованим значенням, передають позитивні або негативні риси їх носіїв: *Звернигора, Крутихвіст, Затулівітер, Добродій, Косодій, Лихолай, Завийборода, Лупиніс, Перебийніс, Моримуха, Валяйбаба, Валяйнога, Ломинога, Гуляйнога, Рвинога, Чепинога, Гонивовк, Убийвовк, Убийкінь, Варибориц, Зварибориц*. Ці козацькі прізвища і подібні серед усіх слов'янських мов є тільки в українській.

Крім цього, вище зазначені прізвища репрезентують вольову інтенцію, в складі таких антропонімів наявне дієслово в наказовому способі, яке спостерігаємо у першій частині номена, в другій частині прізвища фіксуємо використання назви конкретного предмета, або частини тіла людини чи абстрактної назви, яка називає негативні категорії. Саме друга частина прізвища вказує на суб'єкт дії.

Доволі часто прізвища, що походять із Запорозької Січі, несуть прагматичну інформацію, наприклад, про популярні ремесла і промисли України: *Пушкар, Пушкаренко, Пушкарук, Гармаш, Гармата, Гармашенко, Гармашук*. Як бачимо, це прізвища козаків, які займалися обслуговуванням або виготовленням названого виду зброї.

Жартівливо-гумористична чи іронічно-саркастична лінгвокреативна спроможність щодо надання прізвищ ще здавна є характерною для запорозьких козаків. Як відомо, з часом такі прізвищка трансформувались в прізвища, семантика яких розкривала характерні риси характеру чи зовнішності, притаманні тому чи іншому козаку: прізвище *Палій* отримав козак, який спалив курінь; *Черпаха* – не проворна, вайлувата людина; *Слизкий* – той, що ковзався і падав. Але часто ці риси були протилежні до реальних. Наприклад, прізвище *Малюк* належало людині високого зросту, а от невелику людину прозвали *Машина*; розбишакам часто давали прізвище *Святий*, а ледачим – *Добра Воля*.

Концепт оцінки, позитивна чи негативна характеристика особи за певними рисами, що вказують на розумову здатність, фізичну характеристику, опис морально-етичної поведінки, що, до речі, репрезентувалася як протилежна до реально наявної, особливу здатність якісно чи неякісно виконувати професійні обов'язки, більш послідовно вербалізована в антропонімах української лінгвокультури (Корнієнко, 2015: 52). Прізвища надвеликолузького регіону відтворюють особливості ментальності українського народу, які полягають у здатності принизити себе, посміятися над сво-

їми недоліками, репрезентуючи гумористичний образ українця: *Дурноляп, Екало, Занудько, Здохленко, Кабанець, Поїхало, Покотило, Почекайло, Пошивайло, Прокатало, Сіпайло, Теліпайло, Хрумало, Цямкало, Гамкало*.

Як зазначалося вище, вигадуючи прізвища, запорожці демонстрували неабиякий гумор та винахідливість, проте багато прізвищ відображають історію, демографію, етнографію, економіку, соціальні і національні відносини, побут та звичаї українців: *Давибориц, Горицвіт, Загубигорілка, Покинйчереда, Місихліб, Терпигоре*.

Дуже часто людина, яка надавала прізвище, не враховувала думки носія і не задумувалась над тим, чи взагалі є це чи інше прізвище пристойним. Таких прізвищ і зараз дуже багато, але серед родових прізвищ їх зовсім мало. Це пояснюється тим, що носії таких прізвищ активно вживали заходів, щоб їх позбутися. Далеко не кожне прізвище піддається поясненню навіть у таких випадках, коли його основа прозора. Як пояснити, наприклад, мотиви виникнення таких прізвищ, як *Буряк, Куліш, Лобода, Пиріг, Мороз, Качур, Ковбаса, Явір*. Ми не знаємо достовірних причин, чому когось назвали саме так, але ці назви дозволяють зрозуміти нам особливості матеріальної та духовної культури періоду, коли родових прізвищ ще не було. Тому пізнавальним значенням наділені не тільки прізвища зі спеціальними словотворчими елементами, що властиві для українських родових назв, а й ті, що постали внаслідок пересмислення загальних імен (Редько, 1966: 8).

Найпродуктивнішими в утворенні найменувань зазначеного типу виявилися прізвища, котрі співвідносні з назвами флори та фауни (назви дерев, рослин, квітів, тварин, птахів, риб та комах):

1. Назви дерев: *Береза (Березка), Верба, Граб, Груша, Глоба, Береза, Верба, Дуб, Дубрава, Крушина*;

2. Назви рослин, квітів та сільськогосподарських культур: *Бульба, Бурак (Буряк), Верес, Гарбуз, Горошко, Гречка, Кавун, Калина (Калинка), Каміш, Квітка, Колос, Лобода, Лопух, Очереть, Пастернак, Редька, Рогоза, Часник*;

3. Назви тварин: *Байбак, Баран, Бик, Боняк, Бугай, Ведмедь, Ведмідь, Вовк, Засць, Кішка, Коза, Козел, Кот, Коцур, Кроль, Куниця, Ласка, Лось, Пацюк, Сагайдак, Соболь, Тур, Черпаха*;

4. Назви птахів: *Воробей, Ворона, Горобець, Гусак, Деркач Журавель, Зозуля, Качка, Коблик, Кукойла, Кулик, Лебедь, Орель, Пивень, Сичь, Сова, Сокіл, Соловей, Чайка, Чапля, Чирка, Шпак, Шуліка*;

5. Назви риб: *Коблик, Пидусть, Пукас, Скоблик, Таран, Щупак*;

6. Назви комах: *Блоха, Жук, Комаха, Мотиль, Овод, Оса, Саранча, Шершень*;

7. Назви знарядь праці: *Бовт, Довбня, Клюка, Крюк, Стовба, Спица, Таран, Шило*;

8. Назви страв, їжі: *Бублик, Борщ, Варгун (Вергун), Галушка, Квас, Кваша, Кисіль, Кисляк, Книш, Ковбаса, Корж, Макуха, Опара, Пиріг, Сало, Сметана, Солод, Соломаха Сушка*;

9. Назви одягу, взуття: *Бриль, Бурка, Капелюх, Ковпак, Краватка, Курта, Кучма, Тулуп, Шлик*;

10. Назви абстрактних понять: *Біда, Воля, Голод, Дашко, Дзензеха, Доля, Дума, Душа, Кошениця, Холод, Хуповка*;

11. Назви вищ природи: *Буря, Вітер, Град, Мороз, Негода, Хмара*;

12. Назви річок та озер: *Бейгуль, Джерело, Латинка, Сиваш*.

Висновки. Етнопсихолінгвістичний аналіз засвідчив, що прізвища є одним із важливих джерел отримання інформації країнознавчого, культурологічного, історичного, етнологічного та етнографічного характеру. Унаслідок аналізу особливостей внутрішньої мотивації прізвищ надвеликолузького регіону виявлено зв'язок походження власних імен з конкретними історичними подіями, культурними традиціями, національними особливостями, здатністю оцінювати і характеризувати власні переваги та недоліки.

Сучасні прізвища регіону, утворені від апелятивних основ, реконструюють різні групи апеля-

тивної лексики. Найбільшу частину її становлять слова на позначення прикметної ознаки першого носія або професії (заняття). Встановлено, що лексичною базою прізвищ надвеликолузького регіону виступають різноманітні групи онімів та апелятивів, які притаманні усій українській прізвищевій системі.

Можна стверджувати, що багато прізвищ постало з іронічних та жартівливих прізвищ, тож вони виражали не справжню ознаку, а її протилежність. Цей тип іменувань з класифікаційного боку становить значні труднощі, бо на сьогодні в багатьох випадках справжні мотиви номінації встановити важко, тому не можна обійтися без певних умовностей. Сучасні записи показують, що аналізована антропонімічна парадигма є типовою для східноукраїнських земель, не відрізняється від прізвищевих систем інших південно-східних регіонів України, хоча звичайно є окремі елементи, які потребують детального аналізу.

Варто зазначити, що, досліджуючи етнопсихолінгвістичний аспект прізвищ надвеликолузького регіону виникла необхідність у створенні нових підходів для дослідження подібних антропонімів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у всесторонньому вивченні антропонімійної системи Запорізького краю з точки зору етнопсихолінгвістичної основи, для цього необхідно простежити основні способи творення прізвищ, розповсюдженість, а також статистику прізвищеві системи цього регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бардіна Н. В. Англійські антропоніми в психолінгвістичному епістемологічному просторі. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. Вип. 7. С. 13–18. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2016_7_5
2. Брайченко С. Л. Маловживані жіночі особові імена мешканців Одещини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. Вип. 67. С. 59–61. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_67_17.
3. Ільченко І. І. Антропонімія Нижньої Наддніпрянщини в її історичному розвитку (Надвеликолузький регіон) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2003. 254 с.
4. Корнієнко І. А. Антропонімна лексика у контексті лінгвокультурології. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2015. Т. 253. Вип. 241. С. 51–54. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2015_253_241_12
5. Новицкий Я. П. История города Александровска Екатеринославской губернии, в связи с историей возникновения крепостей Днепровской линии 1770–1806 гг. *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*. Екатеринослав, 1905. Вип. 3. 176 с.
6. Новицкий Я. П. Малороссийские исторические песни, собранные в Екатеринославщине 1874–1903 гг. *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*. Екатеринослав, 1908. Вип. 4. 260 с.
7. Новицкий Я. П. Материалы для истории запорожских казаков (Из запорожского Сечевого архива 1770–1771 гг.). *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*. Екатеринослав, 1909. Вип. 5. 210 с.
8. Редько Ю. К. *Сучасні українські прізвища*. Київ : Наукова думка, 1966. 217 с.
9. Реєстр Війська Запорізького 1649 року. Київ : Наукова думка, 1995. 592 с. URL : <http://history.org.ua/Lib/rUA/5-12-002042-9/5-12-002042-9.pdf>
10. Рибалка Я. І. Принципи та способи атрибуції антропонімів християнського канонічного походження. *Український смисл*. Дніпро : Ліра, 2019. С. 178–187. URL : <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/238>
11. Федотова Н. М. Сучасні прізвища Луганщини : когнітивна прагматика творення тексту оніма : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2008. 20 с.

12. Яроцька Г. С., Фоміна Л. Ф. Конотоніми як засоби оцінки інтелектуальних ознак чоловіка. *Вісник Одеського національного університету*. 2018. Т. 23. Вип. 2 (18). С. 108–117. URL : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/21277/1/108-117.pdf>
13. Alvarez-Altman G. A Methodology for Literary Onomastics: An Analytical Guide for Studying Names in Literature. *Names in Literature: Essays from Literary Onomastics Studies*. 1987. Vol. 9. P. 220–230.
14. Hakimovna A. S. Psycholinguistic Analysis of Anthroponyms. *European Journal of Life Safety and Stability*. 2021. Vol. 7. P. 76–78. URL : <http://ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/78>
15. Osgood Ch. E. The nature and measurement of meaning. *Psychological Bulletin*. 1952. Vol. 49. P. 197–237.
16. Reszegi K. Toponyms and spatial representations, *Onomastica*. 2020. Vol. 64. P. 23–39.

REFERENCES

1. Bardina N. V. Anhliiski antroponimy v psykholinhvistychnomu epistemolohichnomu prostori [English anthroponyms in psycholinguistic epistemology space]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk*. 2016. Vyp. 7. P. 13–18. URL : [in Ukrainian].
2. Braichenko S. L. Malovzhyvani zhinochi osobovi imena meshkantsiv Odeshchyny [Ifrequent female names in the Odessa region]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. 2017. Vyp. 67. P. 59–61. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_67_17. [in Ukrainian].
3. Fiedotova N. M. Suchasni pryzvyska Luhanshchyny : kohnityvna prahmatyka tvorennia tekstu onima [Modern Nicknames of Lugansk Region : Cognitive. Pragmatics of Producing Proper Name] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kharkiv, 2002. 18 p. [in Ukrainian].
4. Ilchenko I. I. Antroponimiia Nyzhnoi Naddnuprianshchyny v yii istorychnomu rozvytku (Nadvelykoluzkyi raion) [Anthroponymy of the Lower Dnieper in its historical development (Nadvelykoluzky district)] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Zaporizhzhya, 2003. 254 p. [in Ukrainian].
5. Kornienko I. A. Antroponimna leksyka u konteksti linhvokulturolohii [Language of antroponimia in the context linguistics]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia*. 2015. Vol. 252. Vyp. 241. P. 51–54. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2015_253_241_12 [in Ukrainian].
6. Novitsky Ya. P. Malorossiiskie istoricheskie pesni, sobrannyye v Ekaterinoslavshhine 1874–1903 gg. [Little Russian historical songs collected in Yekaterinoslav region 1874–1903]. *Letopis' Ekaterinoslavskoy uchenoy arhivnoy komissii*. Yekaterinoslav, 1908. Vyp. 4. 260 p. [in Russian].
7. Novitsky Ya. P. Materialy dlja istorii zaporozhskih kazakov (Iz zaporozhskogo Sechevogo arhiva 1770–1771 gg.) [Materials for the history of the Zaporozhian Cossacks (From the Zaporozhian Sechevo Archive 1770–1771)]. *Letopis' Ekaterinoslavskoy uchenoy arhivnoy komissii*. Yekaterinoslav, 1909. Vyp. 5. 210 p. [in Russian].
8. Novitsky Ya. P. Istorija goroda Aleksandrovskaya Ekaterinoslavskoy gubernii, v svyazi s istoriej vozniknovenija krepostej Dneprovskoy linii 1770–1806 gg. [The history of the city of Aleksandrovsk, Yekaterinoslav province, in connection with the history of the emergence of the fortresses of the Dnieper line in 1770–1806]. *Letopis' Ekaterinoslavskoy uchenoy arhivnoy komissii*. Yekaterinoslav, 1905. Vyp. 3. 176 p. [in Russian].
9. Redko Yu. K. *Suchasni ukrayins'ki pryzvyscha* [Modern Ukrainian surnames]. Kyiv : Naukova dumka, 1966. 217 p. [in Ukrainian].
10. Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku [Register of the Zaporizhzhya Army in 1649]. Kyiv : Naukova dumka, 1995. 592 p. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/5-12-002042-9/5-12-002042-9.pdf> [in Ukrainian].
11. Rybalka Ya. I. Pryntsyipy ta sposoby atrybutsii antroponimiv khrystyianskoho kanonichnoho pokhodzhennia [Principles and methods of attribution of anthroponyms of Christian canonical origin]. *Ukrainskyi smysl*. Dnipro : Lira, 2019. P. 178–187. URL : <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/238> [in Ukrainian].
12. Yarotska G. S, Fomyina L. F. Konotonimy yak zasoby otsinky intelektualnykh oznak cholovika [Connotonyms as evaluation means for the men's intellectual abilities]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*. 2018. Vol. 23. Vyp. 2 (18). P. 108–117. URL : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/21277/1/108-117.pdf> [in Ukrainian].
13. Alvarez-Altman G. A Methodology for Literary Onomastics: An Analytical Guide for Studying Names in Literature. *Names in Literature: Essays from Literary Onomastics Studies*. 1987. Vol. 9. P. 220–230.
14. Hakimovna A. S. Psycholinguistic Analysis of Anthroponyms. *European Journal of Life Safety and Stability*. 2021. Vol. 7. P. 76–78. URL : <http://ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/78>
15. Osgood Ch. E. The nature and measurement of meaning. *Psychological Bulletin*. 1952. Vol. 49. P. 197–237.
16. Reszegi K. Toponyms and spatial representations, *Onomastica*. 2020. Vol. 64. P. 23–39.